

Tragom poginulih vojnika koprivničke i đurđevačke Podravine u Prvom svjetskom ratu

U spomen palima 1914. – 1918. godine

RUŽICA MEDVARIĆ-BRAČKO

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Prvi svjetski rat je veliki rat koji je odnio desetke milijuna života i dvostruko više ranjenih. I Podravina koja se našla u vojskama koje su se međusobno borile do istrebljenja imala je velik broj mrtvih i ranjenih, posebice u selima oko Koprivnice. Ružica Medvarić-Bračko prikupila je podatke, a Mira Kolar-Dimitrijević uredila ovaj rad iz kojeg se mogu nazrijeti teške demografske posljedice za stanovništvo Podravine, koje je imenom i prezimenom izgubilo više od 530 vojnika na frontovima, a barem toliko ih je dodatno stradalo od španjolske gripe. To se odrazilo i na demografskoj slici Podravine, pojačano zbivanjima u Drugom svjetskom ratu i pogibijama u Domovinskom ratu, a što se nadoknađivalo imigracijama iz drugih dijelova zemlje. Nije bilo moguće prikupiti konkretne podatke za sva mjesta koprivničke i đurđevačke Podravine, pa tako ni za Đurđevac čiji je broj stradalnika u Prvom svjetskom ratu svakako značajan.

Ključne riječi: Koprivnica, Đurđevac, Podravina, Prvi svjetski rat, 20. stoljeće, spomenici

1. Uvod

Kada se pokopa čovjek uvijek se izriče misao „Počivao u miru“. No, ratovi pokazuju kako mnogi pali u ratovima nemaju posljednje počivalište. Žalostno je da su mnogi mrtvi dopremljeni u zavičaj i tu su pokopani, padaju u zaborav, a grobovi su im prekopani. To se osobito odnosi na Drugi svjetski rat kada su samo pobjednici obilježavali svoje grobove, a ona druga strana je ili prekopana ili posve zaboravljena. No, još gore su prošli pali u Prvom svjetskom ratu. Stotinu godina vrlo burne povijesti na našim prostorima i borba za preživljavanje

te snažna deagrarizacija dovela je do toga da više gotovo uopće nema starih grobova koji se održavaju, a osobito su nestali zemljani grobovi označeni drvenim križem iz vremena Prvog svjetskog rata kada je vladala velika neimaština i kada je krajem 1918. godine mnogo ljudi umrlo i od španjolske gripe, čime su nestale čitave obitelji. Križevi su istrunuli, mrtvi zaboravljeni, a grobovi na vrlo ograničenom prostoru groblja do zadnjeg proširenja prekopani. To se događalo i u drugim gradovima, koji su – zaokupljeni novim problemima u novoj jugoslavenskoj državi – smatrali kako nije oportuno da drže kult mrtvih za onima koji su pali na

strani Austro-Ugarske Monarhije odnosno u borbama na srpskom ili ruskom frontu. Planirani veliki spomenici u gradovima često nikada nisu podignuti, kao u Varaždinu, a oni spomenici koji su podignuti tijekom 1916. i 1917. godine često su prenamijenjeni, kao npr. u Koprivnici gdje je nadgrobni spomenik na pročelju prvog polja postao spomenik palima u Narodnooslobodilačkoj borbi.

Gradovi su, općenito, teže čuvali sjećanja na pale u Prvom svjetskom ratu jer je stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca tretiralo pale u austro-ugarskoj vojsci kao neprijatelje nove jugoslavenske države pa ih se nije bilo poželjno prisjećati. Svakako je zanimljivo spomenuti kako su 1916. godine zbog velikog broja mrtvih, podignute mrtvačnice u Zagrebu i Koprivnici, rađene očito na osnovu nacrtata koje je izradio Hermann Bollé, a koje su realizirane, ne samo na zagrebačkoj i koprivničkoj mrtvačnici, već i u izvedbi Crkve sveta tri kralja na Mirogoju 1927. godine, kada je zagrebački građevni inženjer bio Dragutin Vajda. Svi se ti objekti odlikuju karakterističnim kupolama koje podsjećaju na kacige njemačke vojske u Prvom svjetskom ratu. Objekti su osmišljeni 1913./14. godine, na početku rata koji je trebao stvoriti veliko njemačko carstvo na jugoistoku Europe. Očito je kako je Izidor Kršnjavi kao Nijemac u Kölnu 1845. godine bio sklon toj ideji. Načelnik Zagreba arhitekt Janko Holjac već je 1914. godine projektirao nastavak izgradnje grobnog kompleksa na Mirogoju u iznosu od 265.000 kruna, a na gradskoj skupštini 28. veljače 1916. godine govorio da treba podići „...vidljiv spomenik palima u Prvom svjetskom ratu kao vječno sjećanje na vjernost i odanost hrvatskog naroda prema svome kralju i premiljoj domovini“.¹ Na prvoj sjednici otvorene Gradske štedionice u Zagrebu odobrena su sredstva. Planirani projekt teško se realizirao u ratnim uvjetima nestašice i izgrađena je tek nova mrtvačnica, dok je Crkva sveta tri kralja čekala na izgradnju sve do 1927. godine i vremena kada Stjepan Radić vodi Oblasni odbor zagrebačke oblasne skupštine. Iako Dragan Damjanović misli kako je mrtvačnicu na Mirogoju i mrtvačnicu u Koprivnici, vjerojatno projektirao Rupert Melkus, to pitanje ipak

treba za sada ostaviti otvorenim.² Činjenica je kako Bolle, iako najbolji arhitekt Zagreba, poslije Prvoga svjetskog rata nije više dobivao narudžbe do svoje smrti i očito je bio arhitekt „non grata“ te je njegova smrt 1926. godine, kao i smrt Izidora Kršnjavog, u hrvatskoj javnosti prošla gotovo nezapaženo. Tek je dr. Dragan Damjanović vratio ovoj dvojici ono mjesto koje im pripada u Zagrebu i Hrvatskoj. Na Mirogoju postoji spomenik vojnicima koji su stradali u Prvom svjetskom ratu. Spomenik je izradio ugledni kipar Vanja Radauš 1942. godine, a budući da je on kasnije otišao u partizane, ovo vrijedno umjetničko djelo ostalo je sačuvano do danas.

Koprivnička mrtvačnica također je preživjela i korištena je za one koji nisu imali mogućnost da budu ispraćeni na posljednji počivalište iz svojih domova, ali je bila i stan gospođina Mačeka koji je vodio brigu o koprivničkom groblju Sv. Duha, za razliku od grobnice na uglu prvog polja lijevo koja je prenamijenjena od spomenika podignutog 1916. godine za pale u Prvom svjetskom ratu u spomenik borcima Narodnooslobodilačkog rata s izgrađenom kosturnicom 4. srpnja 1959. godine.³ Dakle, politika je presudila i uspomeni onih koji su pali u Prvom svjetskom ratu.

Nema nikakvog realnog spomenika u Koprivnici koji bi podsjećao na pale u Prvom svjetskom ratu. Zapise nalazimo tek u matičnim knjigama rođenih i umrlih. No, i tamo prilično okrnjeno jer su župnici trgali zapise iz vremena Prvog svjetskog rata bojeći se velikosrpskih vlasti kojima su svi sudionici Prvog svjetskog rata na strani austro-ugarske vojske bili neprijatelji, zanemarujući onuljudsku stranu da poslije smrti prestaje svaka mržnja i da mrtvima treba odati počast.

Selo, koje je oduvijek čuvar tradicije, bilo je u očuvanju sjećanja palih mladih ljudi na europskim bojištima mnogo dugotrajnije te je upravo u selima Podravine do danas ostalo nekoliko dobro očuvanih i s ljubavlju održavanih spomenika. Kolektivni spomenici podignuti su tek u vrijeme kada je Stjepan Radić bio predsjednik Oblasnog odbora zagre-

² DAMJANOVIĆ, Dragan: *Herman Bollé – Mirogoj // Zagreb – moj grad* 45, listopad/studen 2013., 40.

³ KONJOHODIĆ, Mahmud: *Sjećanja u kamen uklesana. Spomenici radničkog pokreta i narodne revolucije u Hrvatskoj*, Zagreb 1960., 262–263.

¹ *Izveštaj Gradskega poglavarstva o sveopćoj upravi slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba 1913. – 1918.*, Zagreb, 1927., 20.

bačke oblasne skupštine, odnosno ministar prosvjete i kada je Hrvatska seljačka stranka bila najjača stranka u Hrvatskoj. U većim mjestima, kao što su Koprivnica, Đurđevac i Ludbreg danas nema nikakvog spomena na pale u ratu. No, u selima Podravine nalazimo nekoliko spomenika, podignutih uglavnom u vrijeme kada je Stjepan Radić bio ministar prosvjete. Svremenom se potpuno zaboravio Bolleov angažman na izgradnji koprivničke mrtvačnice, a običaj držanja mrtvih prije ukopa u mrtvačnici ozakonjen je tek poslije Drugoga svjetskog rata. To se dogodilo vjerojatno radi stava prema Bolleu kojega nisu podnosili konzervator Gjuro Szabo, ali ni pristaše secesije jer je vršio restauracije i popravke u stilu neoklasicizma.⁴ Mira Kolar se sjeća kako je u mrtvačnici groblja gospodin Maček imao svoj stan dok nije sagradio vlastitu kuću i da je tu držao grobnički alat te kolica i opremu koja mu je bila potrebna kod obavljanja grobničkih usluga.

Na bojištima Prvog svjetskog rata poginulo je 10 milijuna ljudi, a dvostruko više ih je ranjeno. Isto toliko, ako ne i više, umrlo je na kraju rata i 1919. godine od španjolske gripe. Djed i stric Mire Kolar umrli su od te strašne bolesti istog dana na kraju 1918. godine, a čitavo je gospodarstvo ostalo na leđima bake Marije.⁵ Na sočanskom frontu svaki je dan pogibalo oko 6.000 vojnika,⁶ a Podravci su prema prikupljenim podatcima najviše stradavali u Galiciji. No, stradavali su gotovo na svim bojišnicama Prvog svjetskog rata što se može vidjeti i iz ovog rada. Vjerojatno pod utjecajem ovih aktivnosti, Zagreb, Varaždin, Koprivnica, a i drugi gradovi podižu spomenike palima od 1914. do 1916. godine, ali su oni uništeni ili prenamijenjeni u kasnijim promjenama koje su zahvatile Hrvatsku. Spomenici su simboli hrabrosti, ali i tuge. Ovim radom pokušavamo izvući iz zaborava one koji su poginuli tijekom Prvog svjetskog rata, dakako, gotovo uvijek pod zastavom dvoglavog orla, tj. Austrije.

Sl. 1. Kupola koprivničke mrtvačnice na groblju sv. Duha (snimila: E. Wagner).

Broj stradalih na ratištima od 1914. do 1918. godine ne može se točno utvrditi jer statistika nije vođena cijelo vrijeme trajanja rata. Budući da su mladići ratovali na raznim ratištima (drinskom – odnosno srpskom, galicijskom – odnosno ruskom, sočanskom – odnosno talijanskom bojištu i drugdje), te su zablješke o njihovom ratovanju ušle u fondove tih pukovnija, ali arhivi svih pukovnija nisu sačuvani. Podravci su uglavnom bili uključeni u 53. i 16. pukovnicu, ali ih nalazimo na gotovo svim frontovima. Smatra se da je od stotinu stanovnika devet bilo u vojsci pa je prema tome iz Hrvatske i Slavonije bilo u vojsci 756.000 osoba. Usporedbom statističkih podataka o stanovništvu iz 1910. godine s onima iz 1921. godine na tisuću stanovnika bilo je dvadeset poginulih ili umrlih. Naime, u Hrvatskoj je 1910. godine bilo 2.692.544 stanovnika, a 1921. godine 2.614.378.⁷

Godine 1910. u đurđevačkom kotaru na 608 km² živjelo je 26.399 muških stanovnika, a na 470 km² koprivničkog kotara njih 16.544. Grad Koprivnica imao je tada svega 4.172 muškarca. Dakle, na promatranom području ukupno je živjelo 51.116 muškaraca, a žena je bilo nešto više.⁸ Budući da je poginulo nekoliko tisuća muških stanovnika koprivničkog i đurđevačkog kraja – ljudi najbolje životne dobi, ponajviše mladića – može-

4 ČORAK, Željka: *Hermann Bolle* // Biografski leksikon Leksikografskog zavoda 2, Zagreb, 1989., 114.

5 CIK, Nikola: *Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević u Podravini* // Mira Kolar i Podravina (ur. Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar), Koprivnica, 2013., 132.

6 BURLEIGH, Michael: *Treći Reich. Nova povijest*, Zapresić, 2012., 47.

7 DOBROVŠAK, Ljiljana: *Fragmenti iz povijesti Židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata // 1918. u hrvatskoj povijesti* (ur. Željko Holjevac), Zagreb, 2012., 430.

8 *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije II. 1906 – 1910*, Zagreb, 1917., 22; *Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta kraljevina Hrvatske i Slavonije 1903.*, Zagreb, 1903., 58, 60, 64.

mo zaključiti kako se radi o strahovitom demografskom gubitku koji se demografskom politikom jugoslavenske države više nije mogao nadoknaditi.

Pregledavanja groblja Podravine pokazuju kako su grobovi poginulih u Prvom svjetskom ratu iščezli. Drveni križevi su istrunuli, a i obitelji su zaboravile na njih ili su preselile u druge krajeve. Ostalo je nešto željeznih križeva, ali je natpise na njima potpuno izbrisalo vrijeme. No, zanimljivo je da su nestali i grupni kameni spomenici, uglavnom iz 1916. godine iako su ti spomenici podignuti narodnim novcem. Promjena države imala je za posljedicu njihovo neodržavanje, odnosno prenamjenu. Nije bilo dobro podsjećati narod u Hrvatskoj da je bio tako vjeran austrijskom caru i dao toliko žrtava, da je neko mjesto dalo toliko palih u Prvom svjetskom ratu na strani Centralnih sila, a broj onih koji su iz koprivničke i đurđevačke Podravine pali na strani srpske vojske, odnosno snaga Antante bio je malen u usporedbi s palima u pukovnijama Austro-Ugarske Monarhije. Možda je ta nebriga za pale u Prvome svjetskom ratu rezultat želje da se zaborave poginuli. Nije se zapravo radilo o pljačkašima grobova, već o pljačkašima sjećanja. Iako nismo sklone da se umrlima u ra-

tovima podižu skupi spomenici koji će nestati s nestankom vlasti koja ih je podigla, mislimo da sve spomenike koji podsjećaju na masovna stradanja treba očuvati i održavati jer su utjecali na povijest.

Započeti i planirani spomenici palima u Prvom svjetskom ratu većinom nisu realizirani. Mnoge majke čiji su sinovi poginuli na dalekim bojišnicama Rusije i u Alpama nisu imale gdje zapaliti svijeću. To se nastojalo namjestiti podizanjem velikog križa na mirogojskom groblju, a upravo količina svijeća zapaljenih oko ovog križa ukazuje na problem onih kojima se ne zna mjesto pokopa, premda su se palile svijeće i onima koji su pokopani izvan Zagreba. Svijeće i svjećice obično su palile i kod kuće ako pali nije bio pokopan na groblju, a tugovalo se tajno u krugu obitelji i kuće. Obitelji, koje su izgubile očeve, sinove i supruge, bile su često izložene nenadoknadivim gubitcima što se odrazilo propadanjem obiteljskog gospodarstva jer je stradao hranitelj obitelji. Nastale su velike pukotine u demografskoj strukturi, a jadi i nevolje onih koji su ostali, izraženi su u književnim djelima Mara Matočec, Mihovila Pavleka Miškine i drugih pisaca. Mnogi godinama nisu znali što se dogodilo njihovim očevima, sinovima i braći. Mislimo da je Mara Matočec svojim pjesmama, a osobito pjesmom *Nagrobju junaka* objavljenom u Radićevom listu *Dom* 25. travnja 1917. godine, ali i kroz pjesmu *Svome mrtvom drugu*⁹ najosjećajnije izrazila golemu tugu đurđevačkih žena koje su ostale bez svojih najmilijih.

Statistika umrlih u Hrvatskoj nije se vodila tijekom Prvog svjetskog rata pa je gotovo nemoguće prikupiti podatke o poginulima na bojištima jer su umrli izvan Hrvatske često pokopani u skupnim grobnicama i bez oznake imena. Spomenici nepoznatom vojniku do danas obilježavaju žrtve ratova, bez obzira na kojoj su strani pale, i postoje na svim velikim grobljima. No naša zemlja koja je krajem 1918. godine ušla u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca nije mogla iskazati poštovanje svojim vojnicima palima u Prvom svjetskom ratu pa su

Sl. 2. Nadgrobni spomenik Wiktoru Štefaniću na groblju sv. Duha u Koprivnici (snimila: R. Medvarić-Bračko).

⁹ Mara Matočec (rođ. 1886., Đelekovec) živjela je do kraja 1890-ih u Đurđevcu, a 1926. godine se kolonizirala u Koriju kod Virovitice. MATOČEC, Mara: *Svome mrtvom drugu* // Seljačka prosvjeta, 1926., 138; KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara Matočec*, Koprivnica – Zagreb, 1993., 10; SMILJANIĆ, Vlatko: *Mara Matočec. Biografija*, Virovitica, 2010., 11, 46.

spomenik Palim srpanjskim žrtvama iz 1845. godine na Markovom trgu u Zagrebu, koji se danas nalazi na Mirogoju, i veliki križ iza Crkve sv. Duha na kojem pale svijeće oni koji ne znaju za posljednja počivališta svojih dragih u Prvom svjetskom ratu, jedini skupni spomenik palima u ratu do 1945. godine. Tu bismo mogli još spomenuti prijenos kosti mučenika Petra Zrinskog i Krste Frankopana u Zagrebačku katedralu, a koje je organizirao dr. Rudolf Horvat pozivajući se na raniju odluku Hrvatskog sabora i novu pripravnost Republike Austrije da isporuči tražene kosti. No, današnji pokušaji, kada se smatra da su Prvi i Drugi svjetski rat uzročno i posljedično povezani, namjera da se sumiraju demografski gubitci Hrvata u Prvom svjetskom ratu neće se moći u potpunosti ostvariti. Prikupljanje podataka o palima u Prvom svjetskom ratu pred stotinu godina gotovo je nemoguć zadatak pa su i rezultati istraživanja samo fragmentarni, a možda djelomično i netočni ako su se nestali vratili kući nakon mnogo godina iz ratnog zarobljeništva u Sovjetskom savezu ili se nika da nisu vratili znajući da ih kod kuće ne očekuju kao slavljениke, već kao izdajice jugoslavenskih narodnih ideala. No smatramo da je i ono što možemo sakupiti danas značajno jer, konačno, Prvi i Drugi svjetski rat završavaju na našim prostorima tek Domovinskim ratom, kada se osniva samostalna hrvatska država.

Čak i nepotpuna i nedovršena istraživanja pokazuju ogromno broj palih iz Podravine tijekom Prvog svjetskog rata. Pojedine obitelji su zbog palih u ratu, a onda i zbog španjolske gripe, ostale toliko oštećene da više nisu mogle normalno funkcionirati. Vladimir Strugar i Dubravko Habek istraživali su mortalitet 16. varaždinske pukovnije, koja je nastala 1. listopada 1871. godine ujedinjavanjem Đurđevačke i Križevačke pukovnije, u koju su bili uvršteni i mobilizirani vojnici kopriivničke i đurđevačke Podravine. Prema ovim istraživanjima ta pukovnija, poznata i kao Varaždinska, ratovala je na Drinskom frontu 1914. i 1915. godine, a 1916. godine na bojišnici u Bukovini. Ranjenici ove pukovnije dopremani su 1914. godine u Bjelovar i njihov broj je bio strašno velik, a mnogi su i umrli. Prema Matici umrlih Pukovnije i bolnice koja se vodi do kraja 1918. godine (ali zadnje godine vrlo nepotpuno) u borbi je poginulo 1.240 vojnika, na ratištu ili u zarobljeništvu umrlo je njih 168, a od tuber-

kuloze 162 vojnika (1917. – 48, 1918. – 49). Od palih na bjelovarskom vojnom groblju, kojemu danas nema traga, sahranjeno je 119 osoba ili 30 % poginulih, ali je statistički iskazano da su u Goli sahranjena dva vojnika, u Kalinovcu jedan, Zagrebu 33, Varaždinu 2, Vinkovcima 4, Podravskim Sesvetama 2, Koprivnici 6 i Torčecu 1 vojnik. Hrvatska zemlja prepuna je grobova vojnika – sada već neobilježenih – koji su poginuli tijekom Prvog svjetskog rata i koji su umirali u barakama, rovovima, poljskim bolnicama i ratnim bolnicama, a mnogi i danas leže nezabilježeni na grobljima Galicije, Mađarske, Bukovine, Srbije, Moldavije, Austrije, Bosne, Italije, Crnoj Gori i drugdje. Za gotovo polovicu pripadnika 16. pukovnije ne zna se mjesto posljednjeg počivališta te su vjerojatno završili u neoznačenim jamama.¹⁰ Ovi gubitci su promijenili demografsku sliku Podravine koja se više nije mogla nadoknaditi te od tada možemo pratiti demografsko opadanje Podravaca, što je posljedica, ne samo bijele kuge, već i gubitaka mladih u Prvome svjetskom ratu, a dakako i onih u Drugom i Domovinskom. Obitelji kopriivničke i đurđevačke Podravine nisu bogate djecom jer su vodili brigu o tome kako tu djecu podići.

Ružica Medvarić-Bračko provela je istraživanja na terenu i obišla mjesna groblja i župne urede, a posjetila je i arhive u kojima se čuva građa iz Prvog svjetskog rata. Prof. dr. Mira Kolar stavila je podatke u kontekst ovog rada. Mislimo kako će to ukazati na golem broj Podravaca koji su poginuli tijekom Prvog svjetskog rata ili stradali od španjolske gripe. Ovim radom nadopunjava se rad Hrvoja Petrića koji je veću pažnju posvetio spomenicima Drugog svjetskog rata nego onima iz Prvog svjetskog rata.¹¹ U radu ćemo prvo obraditi Koprivnicu, a onda abecedno ostala mjesta. Naglašavamo kako naša istraživanja ne daju potpunu sliku palih u Prvom svjetskom ratu jer smo bile ograničene našim skromnim mogućnostima.

10 STRUGAR, Vladimir, HABEK, Dubravko: *Mortalitet 16. varaždinske pukovnije u Velikom ratu 1914. – 1918.* // *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918.* (ur. Stjepan Damjanović), Zagreb – Varaždin, 2014., 103–104, 109, 116–118.

11 PETRIĆ, Hrvoje: „*Sukob sjećanja i simbola*“. *O spomeničkoj baštini i sjećanju na svjetske ratove u kopriivničkoj Podravini* // *Podravski zbornik* 38/2012 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 66–75.

2. Grad Koprivnica

Na prvi pogled čini se kako u Koprivnici nema ni traga spomenicima palima u Prvom svjetskom ratu. No nije baš tako. Sjećanja i spomenici postoje, ali ih je premalo s obzirom da je koprivničko područje izgubilo na frontu mnogo mladih ljudi. Nestalnost života na području Podravine, a osobito jako iseljavanje i useljavanje u velikoj su mjeri promijenili sastav stanovništva i nestalo je mnogih starosjedilaca, a s njima su kroz vrijeme nestali i grobovi.

Grad Koprivnica bio je početkom Prvog svjetskog rata bogat zahvaljujući tome što je bio prvi grad u Hrvatskoj na željezničkoj pruzi Budimpešta – Zagreb – Rijeka te se ovdje razvila trgovina, a i proizvodnja zahvaljujući domaćem i stranom kapitalu. Zbog položaja u mirnom i relativno hranom bogatom dijelu zemlje, Prvi svjetski rat znatno je utjecao na život Koprivnice gdje se nalazila glavna bolnica za Podravinu, ali i za ranjenike koji su dopremani tijekom rata u ovu dobro uređenu i opremljenu bolnicu. Bolnica je imala i veliku bolničku ekonomiju što je u ratnim uvjetima bilo vrlo značajno, a na njoj su radili uglavnom ruski zarobljenici i srpski internirci iz Srijema, koji su bili smješteni u taborištu Žlebić kraj Koprivničke Rijeke. Uglavnom, čitav ratni život smjestio se oko Gradske bolnice, a hotel *Križ* već svojim imenom podsjeća da su u njemu odsjedali oni koji su dolazili u posjet bolnici i njenim bolesnicima, noseći svoj križ smrti, bolesti ili brige.

Čitava zdravstvena infrastruktura stavljena je početkom Prvog svjetskog rata u službi Crvenog križa. Bolnice su poslovale po Zakonu o zdravstvu iz 1906. godine koji se nastavljao na ranije zakone iz 1874. godine i zakon od 24. siječnja 1894. godine. Zakonodavstvo je bilo nedovoljno razrađeno s obzirom na novi način ratovanja i broj ranjenika. No, zabranom rada Društava od bana Ivana Skerleca br. 4232 (Proglas od 27. srpnja 1914. godine) onemogućilo se zbrinjavanje ranjenih u mnogim gradovima gdje je pritisak ranjenika zbog blizine Drinskog, a kasnije i Sočanskog fronta, bio velik. Pomalo se ta zabrana ublažila za humanitarne organizacije pa su *Liga za zaštitu djece*, a onda i *Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije*, (osnovan 1. rujna 1914. godine, od 1917. godine pod nazivom *Narodna zaštita*) imali važnu ulogu u bri-

zi za obitelji, a vodili su ih dr. Josip Šilović i dr. Đuro Basariček.¹²

Koprivnicom upravlja redarstveni povjerenik Milan pl. Huzjak i zbog toga su gradski dokumenti vrlo šturi o ratnim prilikama i stradalima u ratu. Povjerenik je bio podređen banu, a ovaj je primao naredbe od vojnih vlasti. Novaca, hrane, odjeće i obuće nikada nije bilo dosta ni za koprivničku bolnicu ni za vojnike na bojišnicama. Povala se sabirna akcija i do kraja listopada 1914. godine grad Koprivnica skupio je 1.755 kruna, kotar Koprivnica 3.821 krunu, a Đurđevac 5.385 kruna, odnosno Bjelovarsko-križevačka županija ukupno je skupila 38.757 kruna.¹³ Sredstva su se prikupljala preko škola, ali i preko organiziranih priredbi, a u Koprivnici je *Društvo sv. Cecilije*, osnovano 1908. godine,¹⁴ održavalo i posebne koncerte. Sredstva su se prikupljala i preko školskih društava *Dobrotvor*, a udruge učiteljica brinule su za prehranu.

Koprivnička bolnica je već 1895. godine bila gradska s 90 kreveta, a gradske su bile i bolnica u Karlovcu s 250 kreveta, Sisku sa 100 kreveta, Varaždinu s 96 kreveta i u Senju s 12 kreveta. Gradske su bile i bolnice u Požegi, Petrovaradinu, Brodu na Savi i Srijemskim Karlovcima. Na početku Prvog svjetskog rata broj kreveta se svugdje povećavao zbog svakodnevnog priljeva novih ranjenika. Osim gradskih, postojale su i županijske bolnice, dok su samo bolnice u Osijeku i Pakracu bile Zemaljske bolnice. Bolnice u Zagrebu bile su uglavnom privatne s pravom javnosti u vlasništvu crkvenih redova, a bilo je i nekoliko bolnica u rukama plemstva. Općinska bolnica u Križevcima se pod vodstvom Gundruma Oriovčanina prestrukturirala početkom 20. stoljeća u gradsku, a takvu je imalo i trgovište Vukovar.¹⁵

12 HERMAN KAURIĆ, Vijoleta: *Koliko je društava djelovalo u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata?* // Historijski zbornik LXII/3, 2009., 436–437; KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Briga Hrvatske za gladnu djecu u Prvom svjetskom ratu. Zbrinjavanje glada ugrožene djece Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre i Slovenskog primorja*, Slavonki Brod – Zagreb, 2008., 12.

13 *Skupljanje doprinosa za obitelji* // Nezavisnost, 49. 31. X. 1914., 2.

14 *Pravila Cecilijanskog društva*, Arhiv Hrvatske, Zagreb, Zemaljska vlada, UO ZV spisi pred., I. 703 (1908).

15 GUNDRUM ORIOVČANIN, Fran: *Zdravstvena služba u Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1905.*, Zagreb, 1909., 11.

Koprivnička gradska bolnica je već uoči Prvog svjetskog rata bila glavna bolnica za Podravinu. Bila je dobro opremljena, a zahvaljujući dr. Mirku Kasumovću (Slunj, 1872. – Zagreb, 1948)¹⁶ i upravitelju ekonomije Novakoviću djelovala je kao organizirano zdravstveno-poljoprivredna ustanova koja je sve svoje prehrambene potrebe pokrivala iz svoje ekonomije. Nalazeći se izvan frontova, a na glavnoj pruzi Zagreb – Budimpešta ona je bila lako dostupna i radi toga je postala u Prvom svjetskom ratu, kao i ona u Varaždinskim toplicama, jedna od glavnih ratnih bolnica. Bila je odlično opremljena, dobro organizirane skrbi za bolesnike i ranjenike pa je bila privlačno mjesto i za liječnike. Doktor Kasumović je krajem Prvog svjetskog rata na rad u Koprivnicu pozvao dr. Adolfa Scherzera koji je kasnije postao glasoviti oftalmolog u Zagrebu. U koprivničku bolnicu prvih 70 ranjenika stiglo je već krajem rujna 1914. godine kada je gradski kapetan bio Milan pl. Huzjak.¹⁷

Danas u Koprivnici u znaksjećanja na pale u Prvom svjetskom ratu postoji samo spomenik na židovskom groblju. No, nije uvijek bilo tako. Ranjenici koji su umrli u koprivničkoj bolnici bili su u početku pokapani na groblju oko bolničke kapelice, ali kada je njihov broj postajao sve veći, počelo se pokapati i na gradskom groblju. Budući da se tijekom Prvog svjetskog rata broj ranjenika u koprivničkoj bolnici smanjivao, jer su bolnice u Varaždinu i Varaždinskim toplicama preuzele liječenje ranjenika i invalida, a rat se vodio daleko od Koprivnice, tako je zaboravljena i uloga Koprivnice u Prvom svjetskom ratu (za razliku od Varaždina). Obelisk s lipom I danas postoji iako nije realizirana izgradnja velikog spomenika, kako je planirano 1930. godine, za sve pale u Prvom svjetskom ratu.¹⁸

16 Kasumović je diplomirao medicinu u Beču i kao najbolji student dobio je 1896. godine od cara Franje Josipa zlatni prsten-pečatnjak. Nakon povratka u zemlju radio je kraće vrijeme u Javnoj bolnici Milosrdne braće u Zagrebu, a zatim kao općinski liječnik u Brdovcu, da bi već 1899. godine preuzeo vodstvo koprivničke Gradske bolnice koju je uspješno razvio i vodio do Drugog svjetskog rata (ŠVARC, Krešimir: *Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice // Koprivnički liječnički zbornik*, Koprivnica, 1971., 21–37).

17 *Prvi ranjenici stigli u Koprivnicu // Nezavisnost*, 44, 26. IX. 1914., 3.

18 HUZJAN, Vladimir: *O ranjenicima i zarobljenicima u Varaždinu 1914. i 1915. te invalidima i ratnom groblju nakon Velikog rata // Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918.* (ur. Stjepan

Sl. 3. Spomenik palima na židovskom groblju u Koprivnici (snimila: R. Medvarić-Bračko).

Ostala su, dakle, samo individualna groblja, većinom željezni križevi s pločicama na kojima je pisalo ime i godina starosti, ali te tužne svjedoke poginule mladosti uništilo je vrijeme te danas na koprivničkom groblju nije sačuvan niti jedan spomenik te vrste. Za njih se morala plaćati naknada, a kada je izumrla obitelj u drugom koljenu, ti su grobovi uništeni i zaboravljeni, kao što je nestao spomen i na grobnicu palima u Prvom svjetskom ratu (koje se Mira Kolar sjeća jer se od 1939. godine svake subote odlazilo na groblje urediti grob bake Antonije Peršić).

Ipak imamo nekoliko obilježja, ali ne iz vremena Prvog svjetskog rata. To je spomenik stradalim koprivničkim Židovima na dobro očuvanom židovskom groblju u Koprivnici. Prvi spomenik podignut je u studenom 1934. godine, dakle, u vrijeme kada je dr. Branko Švarc bio gradski načelnik Koprivnice.¹⁹ Spomenik palim Židovima u Prvom svjetskom ratu ima još samo zagrebačko groblje. Oko 1975. godine zalaganjem dr. Krešimira Švarca, a uz pomoć *Saveza udruženja boraca Koprivnice*, podignut je posve izmijenjeni spomenik u spomen na smrt 214 židovske djece, žena i muškaraca iz Koprivnice koji su poginuli u Holokaustu tijekom Drugoga svjetskog rata. Ovim je užasnim činom gotovo potpuno izbrisana židovska populacija u Koprivnici koja je do tada bila značajan faktor gospodarskog, kulturnog, političkog i zabavnog života u Koprivnici. Veliki mramorni spomenik ima natpis na latinskom i hebrejskom pismu „*Pali u svjetskom ratu: Hirschl Arnold – domobran*

Damjanović), Zagreb – Varaždin, 2014., 17, 166–167.

19 DOBROVŠAK, Ljiljana: Nav. dj., 439.

83. *D(omobranske) P(ukovnije)*; Hirschler Viktor – poručnik 25. D.P.; Lang Emanuel; Reich Jakob – poručnik 16. Pj(ešačke) P(ukovnije); Schwarz Emil – zastavnik 70. Pj.P.; Steiner Emil – računarski potčasnik 16. Pj.P.; Steiner Milan – štapski narednik 16. Pj.P.; Stern Vlatko – natporučnik 16. Pj.P.; Weis Rudolf – vodnik 16. Pj.P.²⁰

Osim ovog spomenika na židovskom groblju, ipak postoji jedan grob na katoličkom koprivničkom groblju na kojem je upisan jedan ratni stradalnik Prvoga svjetskog rata. Na granitnom stupu obitelji Štefanić nalazi se natpis: „Ovdje počiva u miru Božjem Viktor Štefanić *32.12.1887. + pao žrtvom svjetskog rata 11.12. god. 1914. Tugujuća supruga i roditelji. Julijana i Franjo *1920. u 76 god. – + 24. 3. 1925. Lahka imzemlja.“ Vjerojatno je takvih spomenika bilo više, ali su odlaskom njihovih obitelji propali pa su grobna mjesta prepuštena novim grobovima (jer je koprivničko groblje do 1980-ih bilo stisnuto na relativno malom prostoru).

Koprivnica, a još više njena okolica, imala je veliki broj palih u Prvome svjetskom ratu. No, bolnička arhiva je krnja pa bi trebalo potražiti njene ostatke ako je negdje očuvana, odnosno trebalo bi otvoriti istraživački projekt na temu demografskih gubitaka izazvanih ratnim zbivanjima za čitavu Podravinu. Ovdje se služimo podatcima do kojih je došla Ružica Medvarić-Bračko, pri čemu izvore podataka navodimo kako slijedi:

1. Matične knjige rođenih župe sv. Nikole u Koprivnici – Državni arhiv u Varaždinu,
2. Matične knjige umrlih vojnika – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu,
3. *Status animarum* (19. stoljeće) župe sv. Nikole u Koprivnici.

Za uže područje Koprivnice tako imamo ove podatke o palima:

- Barbarić Michael, Brežanec (2. VII. 1871. – 16. XI. 1917.) (1 – br. 34);²¹
- Durlen Rudolf, Koprivnica 28 (28. II. 1882. – umro u ratnom zarobljeništvu na otoku Asinaria u Italiji 1916.) (1);
- Gradinčak Stjepan, Koprivnica 37 (19. XII. 1890. – 16. III. 1915.) (1 – br. 32);
- Hadun Josip (1878. – Bukovina, 16. pješ. pukovnija, 9. VI. 1916.) (2);
- Hemetek Valent, Koprivnica, na stanu (15. I. 1885. – 4. V. 1915. (1);
- Jambrečić Tomo, Miklinovec 655, 25. pomoćna pješ. pukovnija (14. XII. 1887. – pao u ratu) (1);
- Kolar Mihael, Koprivnica, na stanu (1. VIII. 1886. – proglašen mrtvim 6. IV. 1921.) (1);
- Krnjašić Pavao, Koprivnica, 16. pješ. pukovnija (1875. – umro 14. VI. 1918. u kužnoj bolnici u Zagrebu od *variole vere*) (2);
- Latin Josip, Koprivnica 19 (15. I. 1894. – proglašen mrtvim 6. IV. 1921. od Nadbiskupskog duhovnog stola) (1);
- Loborec Ljudevit, Banovec 127 (23. VIII. 1891. – 2. IX. 1915.) (1 – br. 40);
- Lovrenčić Ivan, Gibanična 455, 16. pješ. pukovnija (14. VI. 1885. – pao kod Rasanca u Galiciji 3. I. 1916.) (1 – br. 29; 2, 3);
- Ostriš Andrija, Platea Dubovac 403 (3. VII. 1892. – ubijen od granate na ruskoj bojišnici, 16. II. 1916.) (1 – br. 46; 3);
- Petričić Antun, Koprivnica, 16. pješ. pukovnija (1894. – Galicija, 9. VI. 1915.) (2);
- Petričić Martin, Brežanec 529 (8. XI. 1878. – proglašen mrtvim 6. IV. 1921. na sudu u Bjeļovaru 1934. radi sklapanja novog braka) (1);
- Prvčić Josip, Brežanec na stanu (13. III. 1882. – 4. VI. 1917.) (1 – br. 2);
- Sabolović Antonius, Lenišće 57 (23. V. 1869. – 23. VIII. 1916.) (1 – br. 30.);
- Senjan Johanes, Viečnički trg (2. VI. 1870. – umro u bolnici u Mariboru uslijed zadobivenih rana na ratištu 18. IX. 1916.) (1);
- Steiner Milan, 16. pješ. pukovnija (1891. – Galicija 21. II. 1915.) (2, ime upisano i na spomeniku na židovskom groblju u Koprivnici);
- Subotičanec Francisko Franjo, Brežanec 625, 16. pješ. pukovnija (22. XI. 1882. – Srbija, 6. XII. 1914.) (1 – br. 27 i 2);

20 Imena su objavljena više puta od dr. Švarca. ŠVARC, Krešimir: *Stopedeset godina židovskog groblja u Koprivnici* // Scientia Podraviana 15, Koprivnica, 2001., 9.

21 U Matičnoj knjizi rođenih župnik upisao bilješku: vidi Maticu ratnu br. 34.

- Ščetinec Martin, Koprivnica 527, 10. kraljevska husarska pukovnija (11. X. 1891. – raznijela ga granata na ruskoj fronti, 1916.) (1);
- Šestak Rudolf, Vijećnički trg br. 2 na stanu (17. IV. 1881. – umro u vojnoj bolnici u Bjelovaru 19. V. 1916.) (2 i 1 – br. 27);
- Šifkorn Josephus, Villea Dubovac 74 (2. III. 1875. – 3. X. 1915.) (1 – br. 43);
- Šipek Stjepan, Miklinovec 679 (5. VIII. 1877. – pao na Crnom Vrh u studenom 1914.) (1);
- Šipek Stjepan, Miklinovec 667 (17. XI. 1880. – proglašen mrtvim 6. IV. 1921. od Okružnog suda u Bjelovaru radi sklapanja novog braka 6. IX. 1939.) (1);
- Španiček Fanjo, 16. pješ. pukovnija, (1890. – Galicija 19. VI. 1915.) (2);
- Štefanić Wiktor, Koprivnica 294 (31. XII. 1887. – 11. XII. 1914.), (1 – br. 38, upisan na spomeniku na koprivničkom groblju);
- Švabek Stefan – Stjepan, Dubovečki breg, 16. pješ. pukovnija (9. XII. 1886. – Galicija, 13. VII. 1917.) (1 – br. 39 i 2);
- Težak Andrija, Severovac 125 (15. XI. 1889. – 4. III. 1918.) (1 – br. 36);
- Treščec Franjo (12. IV. 1876. – 8. VIII. 1916.) (1 – br. 3);²²
- Vincek Stephanus, Patea prius Dubovec 44 (25. XII. 1873. – Srbija, 5. XII. 1915.) (1 – br. 47 i 3);
- Zadravec Ivan, Koprivnica 451 (10. VIII. 1891. – pao na ruskoj fronti) (1);
- Zgorelec Ignac, 16. pješ. puk. (1886. – Bosna 4. X. 1914.) (2).

Pripadnici župe sv. Nikole u Koprivnici izvan grada koji su pali u ratu. Živjeli su u Rieki, odnosno Koprivničkoj Rijeci (danas Reka), Glogovcu, Bakovčićama, Starigradu, Jagnjedovcu i Herešinu:

- Balaško Matheus, Rieka 34 (26. VIII. 1877. – Uitken u Bukovini, 25. III. 1916.) (1);
- Budjan Paulus, Jagnjedovac 3 (19. I. 1876. – Rumunjska, 4. I. 1917.) (1 – br. 6);
- Firšt Josip, Starigrad (9. III. 1896. – kod Woijsina u Rusiji, 13. VIII. 1916.) (1 – br. 7);
- Gapan Nikola, Koprivnička Rijeka, 16. pješ. pukovnija (1897. – Bukovina, 5. VIII. 1917.) (2);
- Gašparić Mato, stanuje kod Steve Milovića, Rieka (17. X. 1886. – 25. XI. 1916.) (1 – br. 19);
- Herman Josip, Rieka 80, 16. pješ. puk. (5. III. 1892. – Galicija, 16. XII. 1916.) (1 – br. 8), (9. I. 1917.) (2);
- Jandrašević Blasius, Koprivnička Rijeka, 16. pješ. pukovnija (1898. – Galicija, 1917.) (2);
- Kišasoni Rudolf, Starigrad (4. IV. 1897. – Gorica, 27. VIII. 1917.) (1);
- Krajačić Pavao, Bakovčice 76 (15. I. 1894. – Taškent, 1916., proglašen mrtvim odlukom Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, 10. XI. 1922.) (1);
- Krnjak Andrija, Rieka 20 (27. XI. 1880. – proglašen mrtvim, 16. X. 1916.) (1);
- Krstitović Đuro, Glogovac 32, Kr. hrv. armija, naknadni bataljun (5. V. 1888. – nestao na ratištu, 12. XII. 1914.) (1);
- Kučić Tomo, Bakovčice 1 (18. XII. 1882. – umro od dizenterije na Crnom vrhu, 29. XI. 1914.) (1);
- Kudelić Mijo, Rieka 42 (26. IV. 1883. – pao na ruskom bojištu, 24. II. 1916.) (1 – br. 2);
- Kudelić Pavao, Rieka 42 (31. XII. 1875. – proglašen mrtvim, 6. IV. 1921.) (1);
- Lazar Josip, Brdo Starigrad (1. III. 1879. – pao u ratu protiv Rusa u Samoizmiru, 22. II. 1916.) (1 – br. 9);
- Madjerić Emerik, Rieka 5 (30. X. 1892. – Oswiec u Galiciji, 14. V. 1915.) (1 – br. 11);
- Madjerić Gjuro, Rieka 5 (20. III. 1890. – pao u boju prema pripovijedanju) (1);
- Madjerić Grgur, Rieka 77 (12. III. 1893. – Normandija, 26. V. 1915.) (1 – br. 17);
- Mesarić Mihael, Herešin 40 (21. VIII. 1892. – 19. VII. 1915.) (1 – br. 20);
- Perov (Perof) Antun, Rieka 3 (10. I. 1890. – navodno pao na Crnom Vrh u, 1914.) (1);
- Petavec Blaž, Starigrad (1. II. 1889. – Bosna, 3. X. 1914.) (1 – br. 129);
- Podunajec Vid, Glogovac 13 (18. V. 1895. – proglašen mrtvim, 6. IV. 1921.) (1);
- Posavec Mijo, Jagnjedovec (28. IX. 1897. – umro je u vojnoj bolnici od posljedica prostrjelne glave tanetom, 27. VII. 1916.) (1);
- Prebježić Joanes, Glogovac 15 (5. VII. 1874. – umro u javnoj bolnici u Bjelovaru, 24. VIII. 1916.) (1);
- Sabolić Martin, Starigrad, 16. pješ. pukovnija (1897. – umro od tuberkuloze, 1918., pokopan u Koprivnici) (2);
- Sušenj Mihael, Rieka 93, 16. pješ. pukovnija (29. IX. 1888. – Koskoma u Rusiji, 6. VIII. 1916.) (1 i 2);
- Sušenj Tomo, Rieka 24 (18. XII. 1881. – pao kod

²² Vladimir pl. Treščec – Branjski imenovan je krajem kolovoza 1914. godine velikim županom Bjelovarsko-križevačke županije umjesto Teodora Bošnjaka.

- Rarancza u Bukovini, 3. I. 1916. (1 – br. 13);
- Sušić Jacobus, Rieka 31 (1. V. 1875. – talijansko ratište, 15. VI. 1918.) (1);
 - Treščec Andrija, Koprivnička Rijeka 83, 16. pješ. pukovnija (18. XI. 1892. – poginuo u Kolomeji u Galiciji, 28. VI. 1915.) (1 – br. 15 i 2);
 - Treščec Franjo, Rieka 12 (12. IV. 1876. – Galicija, 8. VIII. 1916.) (1 – br. 16 i 2);
 - Vandjija Jakob, Bakovčice 64 (4. VII. 1887. – pao u boju kod Rasancza u Bukovini, 2. I. 1916.) (1);
 - Vandjija Martin, Bakovčice 64 (26. V. 1882. – umro u bolnici u Skopju kao zarobljenik, 23. VII. 1915.) (1);
 - Vandjija Michael, Glogovac 4 (5. IX. 1877. – po izjavi N.O. Glogovac, 30. XI. 1916.) (1);
 - Vodenjak Andrija, Rieka 47 (3. VIII. 1886. – pao na talijanskom ratištu, III. 1916.) (1);
 - Žagar Stefan, Rieka (19. II. 1889. – proglašen mrtvim, 6. IV. 1921., naknadno dopisano 3. XII. 1918.) (1);
 - Žagar Leonardo, Rieka 115 (8. VIII. 1893. – poginuo kod Trewozilca u Galiciji, 18. VI. 1915.) (1 – br. 17).

Sl. 4. Spomenik palima u Prvom svjetskom ratu u Goli izgrađen oko 1927. godine (snimila: R. Medvarić-Bračko).

3. Drnje

Na središnjem seoskom trgu otkriven je 18. listopada 1942. godine spomenik viši od 2 m koji je izradio akademski kipar Ivan Sabolić iz Peteranca, a postolje je besplatno izradio zidarski obrtnik Šimun Marković. Smatrajući ga ustaškim, iako je bio posvećen svim žrtvama ratova, partizani su ga srušili 1945. godine i na njegovu mjestu 1960. godine podigli spomen-paviljon preimenovavši trg u Trg palih boraca.²³

4. Grad Đurđevac

Od Đurđevčana poznato nam je samo da je Stjepan Matočec, muž seljačke pjesnikinje i političare Mare, bio na fronti u Karpaticima, a onda je zarobljen u Tobolsku u Sibiru gdje je i umro od tifusa 1919. godine.²⁴

5. Gola

Spomenici palima u Prvom svjetskom ratu očuvani su u Goli i Gotalovu, dakle, u Prekodravlju gdje je očito vlastima odgovaralo da se vidi koliko je ljudi stradalo tijekom Prvog svjetskog rata u tim selima, za vrijeme Austro-Ugarske vladavine i za koje područje se jugoslavenska delegacije jedvice izborila za njihovu pripadnost Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na spomeniku u Goli, koji se nalazi u parku nasuprot crkve, pod naslovom *Pali u svjetskom ratu 1914. – 1918.* nalazimo dolje navedena imena. Na osnovi ovako velikog broja poginulih možemo ustvrditi kako je gotovo svaka obitelj izgubila nekog člana, a to je, uz bijelu kugu, značilo i propast nekih malobrojnih obitelji.

23 PETRIĆ, Hrvoje: Nav. dj., 66–67.

24 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara Matočec*, 29.

1. Antolić Nikola;
2. Antolić Pavao;
3. Arač Franjo;
4. Arač Josip;
5. Arač Stjepan;
6. Barčanec Pavao;
7. Bartolović Metod;
8. Bedeković Florijan;
9. Benotić Mijo;
10. Benotić Mijo;
11. Blažek Mato;
12. Blažeković Đuro;
13. Blažeković Pavao;
14. Bobovec Ivan;
15. Bogadi Adam;
16. Bogadi Franjo;
17. Bogadi Ivan;
18. Bogadi Ivan;
19. Bradić Stjepan;
20. Bugar Mijo;
21. Cenkovčan Franjo;
22. Doleneć Ivan;
23. Gal Ignac;
24. Gal Mijo;
25. Gaži Antun;
26. Grandža Ignac;
27. Halaček Lovro;
28. Hajduković Mijo;
29. Hajduković Vid;
30. Horvat Đuro;
31. Horvatinović Antun;
32. Ivić Ivan;
33. Jarmiće Mijo;
34. Jelušić Franjo;
35. Jelušić Ivan;
36. Jelušić Pavao;
37. Jelušić Stjepan;
38. Jendrić Ignac;
39. Kolarević Martin;
40. Kašić Valent;
41. Kovačić Andro;
42. Kovačić Matija;
43. Kuzman Martin;
44. Lukčin Franjo;
45. Maronić Marko;
46. Mehkek Ignac;
47. Mehkek Ivan;
48. Mehkek Stjepan;
49. Mikotić Andro;
50. Mraz Matija;
51. Mulvaj Josip;
52. Pamun Josip;
53. Panić Mijo;
54. Parag Pavao;
55. Petreković Mato;
56. Petričević Andro;
57. Petričević Matija;
58. Petričević Nikola;
59. Pobi Blaž;
60. Pobi Pavao;
61. Pošta Stjepan;
62. Pozojević Franjo;
63. Rac Andro;
64. Rac Ignac;
65. Rac Ivan;
66. Remenar Josip;
67. Repalust Stjepan;
68. Rizner Mijo;
69. Rukel Stjepan;
70. Salaj Ljudevit;
71. Salaj Martin;
72. Salajpal Andro;
73. Salajpal Franjo;
74. Sebastijan Ignac;
75. Sinjeri Ivan;
76. Sokač Franjo;
77. Šavor Tomo;
78. Šestak Pavao;
79. Šimčić Josip;
80. Šlabek Đuro;
81. Šlabek Ivan;
82. Šlabek Mijo;
83. Talain Ivan;
84. Talain Martin;
85. Ujlaki Josip;
86. Varga Janko;
87. Večenaj Alojz;
88. Vedriš Franjo;
89. Žinić Đuro.

6. Gotalovo

U blizini crkve u Gotalovu stoji spomenik s natpisom „Spomen palima u I. svjetskom ratu“ podignut 26. lipnja 2005. godine od „općine Gola i mještana Gotalova“. Stari spomenik, podignut između dva svjetska rata, bio je postavljen također pored crkve u blizini raspeća koje i danas postoji. Na novom spomeniku nalaze se imena poginulih, kao i na nekadašnjem spomeniku:

Sl. 5. Spomenik palima u Prvom svjetskom ratu u Gotalovu pokraj crkve podignut 2005. godine (snimila: R. Medvarić-Bračko).

1. Balog Štefo;	10. Đelekovičan Vinko;	19. Premec Čiril;
2. Balog Tomo;	11. Lajdrman Vinko;	20. Premec Franjo;
3. Bidar Ivan;	12. Lovković Đuro;	21. Premec Grga;
4. Bobovec Franjo;	13. Novak Franjo;	22. Premec Josip;
5. Bosman Andro;	14. Novak Mijo;	23. Saboliček Rok;
6. Bosman Imbra;	15. Petričević Martin;	24. Sokač Josip;
7. Bosman Vinko;	16. Petrović Ivan;	25. Šafran Ivan.
8. Čordaš Pavo;	17. Petrović Štefo;	
9. Đelekovičan Grga;	18. Polak Vinko;	

Čak 25 poginulih Gotalovčana u Prvom svjetskom ratu je vrlo velik broj, a činjenica da je spomenik obnovljen pokazuje kako u Gotalovu još uvijek ima ljudi koji žaluju za poginulima u Prvom svjetskom ratu.

7. Kalinovac

Ovo mjesto kraj Đurđevca ima spomenik s istim natpisom kao i spomenik u Novigradu Podravskom pa je za pretpostaviti da je podignut u isto vrijeme, dakle, poslije prvog prosinca 1927. godine. Tekst glasi: „*Nas pomen palim vojnicima u svjetskom ratu 1914. – 1918.*“ i nakon popisa imena s godinom rođenja ide tekst:

„*Svojim milim pokojnicima na utjehu sebi u znak štovanja i ljubavi ovaj spomen podižu: neутješljive majke i bolni očevi, rascviljena djeca, nezaštićene udovice, žalosna braća i rastužene sestre*“. Može se iščitati ogromna tuga kod obitelji koje su izgubile svoje članove, sve mlade ljude, a najstariji je bio Rok Lugarov, rođen 1871. godine, dok je najmlađi bio Luka Kožar, rođen 1898. godine. Ukupno su poginula 63 vojnika, od čega s prezimenom Rabadija petorica, a s prezimenom Živko četvorica. Tako je Prvi svjetski rat ostavio demografsku pustoš i u ovom podravskom selu.

1. Aleksa Stjepan, 1878;	22. Janković Štefo, 1890;	43. Paviša Mato, 1887;
2. Aurer Mato, 1884;	23. Kaić Jozo, 1885;	44. Peić Florijan, 1893;
3. Aurer Mijo, 1881;	24. Kirin Bolto, 1883;	45. Peić Stanko, 1888;
4. Aurer Stjepan, 1889;	25. Knežić Antun, 1884;	46. Petrokov Petar, 1880;
5. Balatinec Franjo, 1878;	26. Kožar Luka, 1898;	47. Petrokov Tomo, 1887;
6. Belobrk Petar, 1893;	27. Kovačev Ivo, 1896;	48. Rabadija Blaž, 1880;
7. Belobrk Stjepan, 1878;	28. Kovačev Mato, 1887;	49. Rabadija Luka, 1880;
8. Blaga Josip, 1874;	29. Lacković Antun, 1872;	50. Rabadija Tomo, 1889;
9. Božo Luka, 1886;	30. Lugarov Martin, 1897;	51. Rabadija Tomo, 1892;
10. Česi Petar, 1889;	31. Lugarov Rok, 1871;	52. Rabadija Valent, 1886;
11. Dakovac Mato, 1887;	32. Marenin Bolto, 1891;	53. Rogoz Đuro, 1881;
12. Dautanec Martin, 1875;	33. Markov Franjo, 1885;	54. Sobota Mato, 1887;
13. Dugalija Đuro, 1883;	34. Matica Ivan, 1889;	55. Šokec Antun, 1884;
14. Franjić Mato, 1883;	35. Međurečan Vinko, 1879;	56. Švedek Antun, 1897;
15. Golubić Petar, 1894;	36. Mikacinić Jozo, 1876;	57. Vucikuja Ivan, 1897;
16. Gračan Bolto, 1882;	37. Miklić Andro, 1885;	58. Vucikuja Petar, 1884;
17. Ivanov Tomo, 1889;	38. Miklić Antun, 1886;	59. Zalar Jakob, 1887;
18. Ivkov Ivo, 1887;	39. Miklić Blaž, 1882;	60. Živko Ferdo, 1888;
19. Janči Pavao, 1888;	40. Miklić Đuro, 1882;	61. Živko Jakob, 1894;
20. Janči Tomo, 1885;	41. Miklić Pavao, 1895;	62. Živko Mato, 1875;
21. Janković Bolto, 1892;	42. Pantelić Karlo, 1888;	63. Živko Valent, 1883.

Sl. 6. Spomenik palima u Prvom svjetskom ratu u Kalinovcu iz 1927. godine (snimila: R. Medvarić-Bračko).

8. Koprivnički Ivanec

U zvoniku župne Crkve sv. Ivana Krstiteља u Koprivničkom Ivancu nalaze se na dvije spomen-ploče imena palih u Prvom svjetskom ratu. Na ploči koju je dao postaviti župnik Franjo Brdarić (1885. – 1941.) stoji natpis „*I spomen njihov živjet će uvijek*“, a onda su nanizana imena koja su u ovom radu složena abecedno po prezimenima:

1. Balaško Stjepan;	13. Jakupić Marko;	25. Marčec Gjuro;
2. Belak Stjepan;	14. Jakupić Stjepan;	26. Međimorec Andro;
3. Belec Blaž;	15. Jambrošić Josip;	27. Nemeč Mato;
4. Belec Stjepan;	16. Juratović Gjuro;	28. Pancer Josip;
5. Blažić Martin;	17. Kendjel Ivan;	29. Petričević Stjepan;
6. Čevis Gjuro;	18. Kubičanek Antun;	30. Remenar Josip;
7. Glad Gjuro;	19. Lončar Gjuro;	31. Remenar Stjepan;
8. Golub Ivan;	20. Lončar Jakob;	32. Salajec Gjuro;
9. Hegedušić Tomo;	21. Lovretić Ivan;	33. Salajec Ivan;
10. Horvat Antun;	22. Majtan Ivan;	34. Škrinjar Pavao;
11. Horvat Ivan;	23. Manjkač Stjepan;	35. Vrabelj Josip.
12. Jadan Stjepan;	24. Marčec Blaž;	

Nakraju stoji „*Junacim palim u Svjetskom ratu 1914. – 1918. Slava!*“.

Dakle, na spomen-ploči upisano je 36 imena, a istraživanjem dokumentacije župne crkve²⁵ došlo se do podataka za 87 poginulih muškaraca u Prvom svjetskom ratu, i to iz Ivanca i Cenkovca 36, Kunovca 25, Kunovec Brega 6, Botinovca 8, Goričkog 6 i Pustakovca 6 muškaraca.

Ovako velik broj poginulih uzrok je strahovite devastacije pojedinih obitelji koje su ostale bez nasljednika ako se radilo o neoženom mladiću ili čovjeku koji nije imao djece. Većina oženjenih imala je djecu koja su po-

stala siročići, a sva briga o njima pala na leđa majki. U ovoj je župi čak stotinu djece ostalo je bez svojih očeva i tako postalo ratna siročad. Odrastanjem bez oca ovoj je djeci faktički oduzeto bezbrižno djetinjstvo, a možda i sretnija budućnost. Samo je Đuro Lončarek iz Kunovec Brega imao šestero djece. Vjerodostojnost popisa je neupitna, samo je pitanje zašto na spomen-ploči ima samo 36 imena kada je stvaran broj poginulih najmanje 87. Ako se to događalo i s pločama u drugim mjestima, onda je naš problem istraživanja broja poginulih u Prvom svjetskom ratu uistinu velik, a trebalo bi ga rješavati na osnovu očuvanih arhiva pojedinih pukovnija.

25 MEDVARIĆ-BRAČKO, Ružica: *Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec*, Koprivnica, 2011., 56–60.

Poginuli iz Koprivničkog Ivanca:²⁶

1. Đuro Lončar, 1879. – 30. XII. 1914.;	13. Blaž Legin, 1884. – 1914.;
2. Stjepan Jadan, 1894. – 8. VI. 1916.;	14. Josip Pancer, 1886. – 7. III. 1918.;
3. Đuro Čevis, 1890. – 7. VI. 1915.;	15. Blaž Marčec, 1873. – 1915.;
4. Jakob Lončar, 1879. – 31. XII. 1916.;	16. Stjepan Remenar, 1886. – 13. VIII. 1918.;
5. Ivan Kendel, 1880. – 16. IX. 1915.;	17. Josip Remenar, 1891. – 15. XI. 1914.;
6. Imbra Čevis, 1893. – 1917.;	18. Pavao Šulj, 1879. – 1915.;
7. Josip Sremec, 1880. – 29. XII. 1914.;	19. Ivan Golub, 1893. – 2. V. 1917.;
8. Juraj Glad, 1888. – 19. VI. 1915.;	20. Pavao Škrinjar, 1879. – 15. IX. 1914.;
9. Blaž Žnidar, 1895. – 1918.;	21. Andro Međimorec;
10. Stjepan Jakupić, 1893. – 17. II. 1917.;	22. Ivan Horvat;
11. Marko Jakupić, 1880. – 25. IX. 1915.;	23. Antun Horvat.
12. Juraj Jakupić, 1887. – 5. VI. 1915.;	

Poginuli iz Cenkovca
(danas dio Koprivničke ulice u Ivanu):

1. Stjepan Koren, 1888. – 28. VII. 1917.;	8. Mato Širić, 1883. – 13. VI. 1915.;
2. Stjepan Jakupić, 1889. – 30. I. 1917.;	9. Blaž Horvat, 1882. – 1914.;
3. Antun Prepelić, 1878. – 1917.;	10. Mijo Milek, 1883. – 20. XI. 1914.;
4. Stjepan Pavlić, 1897. – 1917.;	11. Mato Nemec, 1875. – 12. II. 1916.;
5. Juraj Marčec, 1895. – 1914./18.;	12. Martin Čanji, 1874. – 19. X. 1914.;
6. Antun Kubičanek, 1888. – 8. XII. 1914.;	13. Josip Jambrušić, 1888. – 2. III. 1915.
7. Josip Vrabelj, 1893. – 15. VII. 1917.;	

Poginuli iz Kunovca:

1. Stjepan Perlog, 1885. – 15. I. 1915.;	13. Martin Blažić, 1898. – 16. VI. 1918.;
2. Stjepan Balaško, 1891. – 29. VIII. 1917.;	14. Imbra Balija, 1896. – 1914./18.;
3. Stjepan Balaško, 1892. – 8. VI. 1916.;	15. Mijo Perlog, 1889. – 26. II. 1918.;
4. Đuro Kovač, 1889. – 26. X. 1918.;	16. Đuro Imbrišak, 1881. – 27. I. 1915.;
5. Đuro Guzi, 1881. – 4. VI. 1916.;	17. Mijo Šajković, 1893. – 6. III. 1915.;
6. Valent Jakšić, 1883. – 1914.;	18. Grga Gregurina, 1875. – 23. X. 1916.;
7. Stjepan Sitar, 1891. – 1915.;	19. Blaž Kober, 1893. – 18. XI. 1914.;
8. Stjepan Bebek, 1891. – 1914.;	20. Blaž Bebek, 1884. – 29. VII. 1917.;
9. Tomo Hegedušić, 1892. – 8. VII. 1917.;	21. Josip Kovačić, 1882. – 4. I. 1916.;
10. Stjepan Martinaga, 1878. – 12. II. 1915.;	22. Blaž Kotišćak, 1892. – 12. VII. 1916.;
11. Đuro Martinaga, 1882. – 8. IX. 1914.;	23. Ivan Šargač, 1894. – 5. II. 1915.;
12. Stjepan Petričević, 1892. – 23. VIII. 1916.;	24. Izidor Šargač, 1897. – 8. IX. 1916.;
	25. Tomo Novak, 1866. – 24. IV. 1916.

Poginuli iz Kunovec Brega:

1. Blaž Tušek, 1879. – 1916.;	4. Martin Kolarić, 1894. – 28. II. 1915.;
2. Mijo Golubić, 1881. – 4. VI. 1916.;	5. Stjepan Pintar, 1891. – III. 1917.;
3. Blaž Vukić, 1896. – 1914.;	6. Đuro Lončarek, 1860. – 23. IV. 1917.

²⁶ Imena posljednje trojice nalaze se na spomen-ploči u zvoniku župne crkve.

Poginuli iz Botinovca:

1. Juraj Juratović, 1873. – 22. VIII. 1915.;
2. Blaž Belec, 1893. – 1918.;
3. Stjepan Belec, 1895. – 1. I. 1916.;
4. Stjepan Belak, 1883. – 31. VII. 1915.;

5. Imbra Horvat, 1895. – 5. VI. 1917.;
6. Andrija Drožđar, 1880. – 8. XII. 1914.;
7. Ivan Kovačić, 1894. – 10. IV. 1915.;
8. Jakob Mihotek, 1879. – 8. XII. 1914.

Poginuli iz Goričkog:

1. Đuro Salajec, 1883. – 10. I. 1915.;
2. Ivan Salajec, 1887. – 26. X. 1914.;
3. Ivan Lovretić, 1876. – 5. X. 1914.;

4. Stjepan Manjkač-Kolarov, 1877. – 5. X. 1914.;
5. Pavao Gregurec-Culakov, 1878. – 1914./18.;
6. Ivan Majtan-Oreškov, 1895. – 8. II. 1917.

Poginuli iz Pustakovca:

1. Juraj Potroško, 1894. – 1914.;
2. Stjepan Špoljar, 1898. – 3. IV. 1918.;
3. Ivan Potroško, 1898. – 27. IV. 1917.;

4. Bartol Sučić, 1874. – 10. XI. 1915.;
5. Andro Besten, 1884. – 31. VII. 1915.;
6. Stjepan Besten, 1889. – 1918.

9. Molve

Ovo mjesto ima glasovitu prošteničku crkvu koja je izgrađena u spomen palim Podravcima u ratu s Mađarima 1848. godine. Vidi se nadaleko jer se nalazi na pjeskovitom brijegu. Ne znamo koliko je vojnika stradalo iz Molva u Prvom svjetskom ratu, a prema Popisu virovskog župnika spominje se samo Mijo Šikulec.

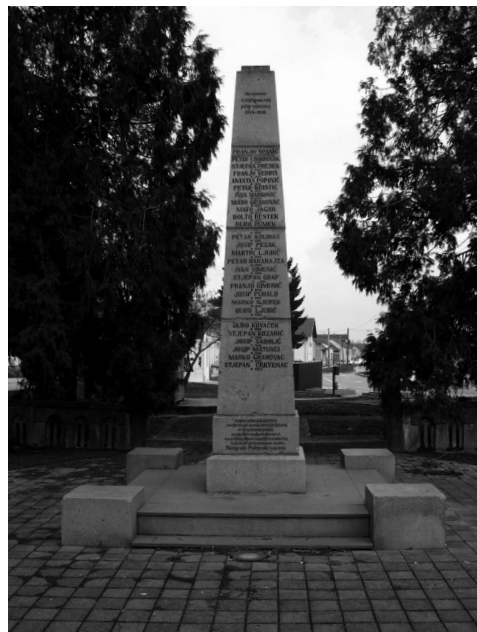
ne krajine dalo niz istaknutih časnika pa je tu vojnička tradicija bila jaka, a izgubiti život za cara velika čast.

Na spomeniku se nalazi čak 5 Vedriša, najmlađi poginuli vojnici bili su Petar Hara-bajza, Josip Petras i Josip Pitom rođeni 1898.

10. Novigrad Podravski

Ovo mjesto na cesti Koprivnica – Virje izgubilo je u ratu 1914. do 1918. godine 82 vojnika, sve sinovi domaćih uglednih obitelji. Mještani Novigrada podigli su spomenik palim vojnicima u Prvom svjetskom ratu 1. prosinca 1927. godine, dakle, u vrijeme kada je izabrana Oblasna skupština u Osijeku u kojoj su većinom bili pristaše Hrvatske seljačke stranke, što je omogućilo Stjepanu Radiću da razvije paralelan sistem vlasti, nasuprot radikalima. Na ovom spomeniku tekst ispod imena palih je isti kao onaj na spomeniku u Kalinovcu pa možemo pretpostaviti kako je preko oblasti vođena akcija podizanja ovih spomenika u doba oblasne samouprave, kada je u tom kraju često boravio dr. Đuro Basariček, čija je sestra Anka Basariček bila udana za umirovljenog prof. u Đurđevcu Viktora Pogačnika. Novigrad je bio mjesto koje je u doba Voj-

Sl. 7. Obelisk za pale u Prvom svjetskom ratu na groblju u Novigradu Podravskom (snimila: R. Medvarić-Bračko).

godine, a najstariji Marko Grahovac i Franjo Šimunić rođeni 1872. godine. Na popisu je jedino kod Vatroslava Vedriša istaknuto da je inženjer pa je za pretpostaviti da su ostali bili

obični vojnici, ali i da je rat gotovo pomeo generaciju rođenu između 1872. i 1898. godine, što je vidljivo i na demografskoj piramidi u međuratnom razdoblju.

Na spomeniku se nalaze ova imena:

1. Bažulić Marko, 1882;	29. Kraljic Franjo, 1888;	57. Pitom Stjepan, 1881;
2. Berta Martin, 1894;	30. Kristić Petar, 1873;	58. Plantić Ivan, 1887;
3. Brljek Ivan, 1896;	31. Ledinski Martin, 1894;	59. Popović Anastas, 1884;
4. Cimbrišak Petar, 1889;	32. Levak Franjo, 1895;	60. Presek Stjepan, 1882;
5. Crkvenac Bolto, 1896;	33. Levak Jakob, 1874;	61. Puhalo Josip, 1885;
6. Crkvenac Stjepan, 1890;	34. Levak Josip, 1889;	62. Restek Bolto, 1882;
7. Crkvenac Stjepan, 1894;	35. Ljubić Đuro, 1885;	63. Rumek Đuro, 1892;
8. Culek Luka, 1873;	36. Ljubić Marko, 1893;	64. Sabolić Josip, 1890;
9. Ferencić Ivan, 1884;	37. Ljubić Martin, 1884;	65. Sabolić Stjepan, 1884;
10. Furdek Antun, 1880;	38. Lovriček Jakov, 1875;	66. Stazić Marko, 1875;
11. Furdek Franjo, 1890;	39. Markeš Antun, 1876;	67. Strelec Franjo, 1895;
12. Graf Stjepan 1891;	40. Marković Ivan, 1879;	68. Šimunić Franjo, 1872;
13. Grahovac Josip, 1876;	41. Matunci Josip, 1888;	69. Šimunić Ivan, 1882;
14. Grahovac Marko, 1872;	42. Mihoković Martin, 1888;	70. Šimunić Ivan, 1882;
15. Grahovac Mato, 1896;	43. Mihoković Mijo, 1887;	71. Šimunić Valent, 1892;
16. Gregurić Pavao, 1879;	44. Mikor Florijan, 1879;	72. Šlabek Ivan, 1887;
17. Harabajza Petar, 1898;	45. Njerek Marko, 1888;	73. Šlabek Martin, 1891;
18. Hirjanić Josip, 1892;	46. Njerek Stjepan 1873;	74. Španić Franjo, 1888;
19. Jagar Mato, 1879;	47. Novoselec Franjo, 1892;	75. Švorc Ivan, 1892;
20. Jagar Mato, 1890;	48. Novoselec Josip, 1883;	76. Vaniček Jozo, 1894;
21. Jarmiće Stjepan 1874;	49. Orošić Martin, 1894;	77. Vaniček Stjepan, 1897;
22. Kajgan Blaž, 1890;	50. Peroš Stjepan, 1893;	78. Vedriš Franjo, 1893;
23. Kolibaš Petar, 1886;	51. Petras Josip, 1898;	79. Vedriš Nikola, 1874;
24. Kovač Ivan, 1893;	52. Petras Martin, 1894;	80. Vedriš Stjepan, 1881;
25. Kovač Josip, 1890;	53. Petras Tomo, 1877;	81. Vedriš Vatroslav, 1890;
26. Kovaček Đuro, 1890;	54. Pezak Josip, 1887;	82. Viljevac Lovro, 1875.
27. Kovaček Franjo, 1889;	55. Pitom Ivan, 1891;	
28. Kozarić Stjepan, 1889;	56. Pitom Josip, 1898;	

11. Peteranec

Postojala je namjera da se i u ovom mjestu jake vojničke tradicije podigne spomenik palima u Prvom svjetskom ratu po uzoru na Golu, ali to nije realizirano.²⁷

12. Subotica Podravska

Na ovom groblju postoji lijepo očuvani grobni spomenik na kojem piše: „Ovdje počivaju u miru Božjem Mato i Mijo Gazivoda. Mato umro na ratištu u 27 god. Mijo umro na talijanskom ratištu u 25 godini. Pokoj mu vječni.“

27 PETRIĆ, Hrvoje: Nav. dj., 68. Podatak iz dokumentacije u župnom dvoru.

Sl. 8. Kameni nadgrobnji spomenik braći Gazivoda u Subotici Podravskoj (snimila: R. Medvarić-Bračko).

13. Šemovci

Ovo selo pripadalo je virovskoj satniji još od Rusanovih vremena, 1848. godine, pa se evidencija vodila zajedno s Virjem. No, za razliku od Virja koje je na groblju imalo samo križ palima, na šemovačkom groblju je inženjer rudarstva Stjepan Kolarević 1924. godine podignuo spomenik na mjestu staroga križnog drveta čija je posveta bila 1. veljače 1925. godine, u spomen 25-orici muškaraca poginulih u ratu.²⁸ Prema popisu virovskog župnika tijekom Prvoga svjetskog rata poginulo je 9 Šemovčana, i to: 1914. i 1915. godine Ivan Henč, postolar Petar Gašparić, Ivo Kolarović; 1916. godine godine Gjuro Badjunec, zidar Gjuro Sabarić, postolar Gjuro Bogdan, Bolto Kurtić; 1917. godine Stjepan Posavec, a 1918. godine Martin Marković. Dakako, ovaj popis vjerojatno nije potpun.

14. Virje

Najveće selo u Hrvatskoj također je imalo mnogo poginulih u Prvom svjetskom ratu. Godine 1910. ovo je mjesto imalo 5.467 stanovnika, a 1921. godine 5.283 te je ovo opadanje rezultat rata. Mobilizacija je zahvatila prvo mladiće rođene od 1891. do 1893. godine, a kasnije su mobilizirani i oni rođeni 1867. godine. Mijo Pankarić iz Virja bio je vojni komandant Zagrebačke oblasti od 1900. do 1918. godine pa je to, a vjerojatno i prisjećanje na „zlatna vremena Vojne krajine“, doprinijelo vrlo visokom stupnju mobilizacije. U rat se u kolovozu 1914. godine odlazilo uz glazbu i slavlje u sastavu 16. varaždinske pješačke pukovnije da bi se s prvim vijestima o palima radost pretvarala u veliku žalost, a očekivanje u ratne dobitke zamijenila je spoznaja kako se radi o velikom ratu u kojem sudjeluje i bojišnica i pozadina te da više nema mira niti u Virju. U radu su zanemarene ekonomske teškoće koje su pogadale Virje, zbog malih posjeda uvijek su nje govali još jedno zanimanje, a tijekom rata prometni kolaps i razne zabrane koje su dolazile od bana onemogućavale su takav život. Mira Kolar-Dimitrijević od tadašnjeg virovskog župnika dobila je na uvid *Maticu palih i prvom rata preminulih župe Virje*, koja se 1990. godine još čuvala u Župnom dvoru u Virju. Prema ovom arhivskom izvoru na drinskom frontu 1914. godine poginula su 10-orica iz Virja, uključujući i Šemovce, Virovske konake i Sv. Anu. Bili su to Georg Hatadi (Virje, 1234), Ivan Henč (Šemovci, 79), Andro Kuček (Virje, 838), Mato Ljubić (Virje, 637), Mijo Matković (Sv. Ana, 38), mesar Mihael Melić (Virje, 173), Martin Mesarov, (Virje, 528), Stefan Puškaš (Virje, 546), Stjepan Pokupeć (Virovski konaci, 1425), Josef Štauber (Virje, 186). Samo kod Lazarovca u Srbiji početkom prosinca poginula su četiri Virovca.

Na ruskom bojištu gdje su se tijekom 1914. godine vodile velike borbe te su poginuli Petar Crnjaković (Virje, 177), Gjuro Furjanić (Virje, 223), Petar Levaković (Virje, 243), Stjepan Ormanec (Virje, 501) i Gjuro Furjanić (Virje, 205). U raznim bolnicama umrli su Martin Cik (Virje, 284), Jakob Ferenčak (Virje, 1696), Fabijan Plemenčić (Virje, 1588) i Lovro Škrinjar (Sv. Ana, 40).

28 CVEKAN, Paškal: *Virje, Virje*, 1976., 73.

U 1915. godini stradalo je 30-ak Virovaca, i to ponajviše na ruskom frontu u Galiciji jer su vojne vlasti zbog slabog držanja vojnika iz Hrvatske na Drinskom frontu (gdje su se radije predavali u zarobljeništvo nego pucali na Srbe koji su koristili simpatije Hrvata za Srbe još od Rusanovih vremena), upućivale po sa-vjetu njemačke komande na druga bojišta.

Na ruskom bojištu poginuli su postolar Štefo Cikoš, (Virovski konaci, 1483), postolar Petar Gašparić (Šemovci, 50), Tomo Čičak (Sotna), Martin Kečkeš (Virovski Konaci, 1610), Ivo Kolarević (Šemovci, 40), Florian Kovač (Virje, 1458), Valent Levak (Virje, 128), Gjuro Lukanec (Virje, 301), kožarski radnik u zagrebačkoj kožari Benko Lukić (Virje, 542), Ivan Ljubić (Virje, 1325), Rok Matoničkin (Virje, 900), Valent Miler (Virovski konaci, 1336), Jakob Mrazek (Virje, 598), Martin Ormanec (Virje, 67), Pavao Puškaš (Virje, 231), postolar Mijo Sočec (Virovski konaci), Jozo Šalvari (Virovski konaci, 1888), Franjo Šinko (Virje, 298), poručnik Josip Šinko (Virje, 514) koji je poginuo na desnoj obali Pruta kod Kolomeca, Ivan Špan (Virje, 565), pričuvnik 31. lovačkog bataljona Ivan Tottar²⁹ (Virje, 584), Mate Vujčić (Virje, 1417) i Martin Živko (Virje, 1251).

Budući da je vođenje rata prema Srbiji preuzela njemačka komanda, a Hrvati prebačeni na rusko bojište, 1915. godine u Srbiji stradali su samo Josip Bosorić (Virje, 19) i Gjuro Lukić (Virovski konaci). Te se godine otvorio i talijanski front te je tu poginuo zidar Franjo Kuliman (Virje, 261). U ratnim bolnicama u Moroviću, Aradu i Budimpešti umrli su Josip Brodar (Virje, 252), Stjepan Marčinko (Virje, 1773) i Mijo Šikulec (Molve, 972).

U 1916. godini poginulo je čak 36 Virovaca. Na ruskom frontu stradali su Blaž Ašperger (Virje, 1910), trgovački pomoćnik Gedeon Avirović (Virje, 293), Gjuro Badjunec (Šemovci), Josip Baruškin (Drenovica, 1326), Andro Ciganović (Virje, 1270), Martin Cik (Virje, 1433), Josip Čavek (Virje, 1452), braća Gjuro Gaščić (Virje, 310) i Stjepan Gaščić (Virje, 310) – obojica poginula u roku od pola godine, Štefan Grivić (Virje, 1063), Stjepan Horvat (Vir-

je, 669), strojar u paromlinu Franz Hrženjak (Virje, 625), Stjepan Kečkeš (Virje, 154), Mato Kolar (Sv. Ana, 50), Blaž Kovačić (Virje), Pavao Maceković (Virje, 1168), Bolto Miletić (Sv. Ana, 14), zidar Gjuro Šabarić (Šemovci, 60), Mijo Tomec (Virje, 1294), Gjuro Vranić (Virje, 267). Te se godine otvorio i front u Rumunskoj koja je prešla na stranu Antante pa su ju Centralne sile (Njemačka i Austrija) okupirale produžujući time rat za godinu dana zbog hrane koja im je pala u ruke kao ratni plijen. Na ovom frontu poginuli su postolar Gjuro Bogdan (Šemovci, 152), Ivan Hegeđušić (Virje, 1003), Josip Kovač (Virovski konaci, 1459), Mato Miletić (Virje), zidar Stjepan Slamić (Virje, 1044) i Martin Vinković (Virje, 418). U vrlo teškim borbama u dolini Soče pao je 28. listopada kod Kanfanara Anton Jušić (Virje, 1578), a Bolto Kurtić (Šemovci, 51) i Štefan Ormanec pali su u talijansko zarobljeništvo i umrli na otoku Assinare od posljedica ranjavanja.

Podatci u *Župnikovoj Matici* su sve oskudniji što ukazuje da su i vijesti sve više cenzurirane pa se u Virju i nije znalo tko je pao u borbi ili umro u ratnoj bolnici, a tko je pao u zarobljeništvo. Tako je Martin Carek (Virovski konaci) umro u bjelovarskoj bolnici, Jakov Grgac (Virje, 1601) u poljskoj bolnici Calliano u Južnom Tirolu, kao i Mihalj Ormanec koji je umro u Areu. Josip Kapitanić (Virje, 1655) umro je u poljskoj bolnici u Heidenschaftu, Petar Levačić (Virovski konaci, 1842) u pričuvnoj bolnici u Sisku, Mato Marčinko (Virje, 101) u bolnici u Dursu, a Stevo Tišljar završio je život u bolnici u Darsolowki. U Virje je 1916. godine stigla vijest da je poručnik Petar Hrženjak obješen 7. ožujka 1916. godine u Beogradu odlukom Vojnog suda, ali bez navođenja razloga.

U 1917. godini prema *Matici* poginulo je 20 Virovaca. Upisano je kako su na području Bukovine i Galicije poginuli Mijo Bosorić (Virje, 149), Josip Gaščić (Virje, 900), Ivan Lalić (Virje, 900), Tomo Matković (Orovac), Štefo Melić (Virje, 1501), Ivan Petrićec (Virje, 193), topnik Martin Strinko (Virje), Gjuro Tkalčić (Virje, 749), postolar Josip Topolčić (Virje, 533) koji je poginuo od rasprsnuća topovske cijevi. Gine se i na rumunjskom ratištu te je tamo stradao Šimun Grivić (Virje, 1692) i Martin Turčić (Virje, 1317) koji je umro u poljskoj bolnici u Prissecu. Kod Kamna je stradao virovski trgovac i glavni dioničar Parnog paromlina u Virju Gjuro Cilinger (Virje, 186), a tu

29 Ivica Tottar je do rata bio namještenik tvornice voska u Perchtoldsdorfu kraj Beča. U rat je pošao 8. rujna 1914. godine, a poginuo je između 3. i 5. svibnja 1915. godine na ruskom frontu kod Uszcie Jezickie gdje je i pokopan. Ilustrovani list, 1916., 314.

je stradao i zidar Martin Hatadi (Virje, 496). Sedmorica Virovaca umrli su te godine u raznim bolnicama. Petar Antoljak (Virje, 1736) umro je u bjelovarskoj bolnici, Bolto Kolar (Sv. Ana, 4) umro je u županijskoj bolnici u Petrinji, Andro Lauš (Virje, 493) umro je u jednoj mađarskoj bolnici, a Mato Ljubić (Virovski konaki, 1671) umro je od srčane kapi u Budimpešti. Pavao Matoničkin (Virje, 1262) umro je u budimpeštanskoj bolnici Augusta. Andreas Piškor (Virje, 1182) umro je u osječkoj bolnici, a Stjepan Posavec (Šemovci) umro je u jednoj mađarskoj bolnici nakon što je više mjeseci proboravio u blatnim i hladnim rovovima na ratištu.

U 1918. godini na rumunjskom ratištu stradao je Martin Marković (Šemovci, 47), a na talijanskom Benedikt Kamenović (Virje, 294). U Marmaroszigetu umro je bačvar Martin Grahovec (Virje, 1137), a u posadnoj bolnici umire Mato Horvatić (Virje, 1456). U *Matici* je navedeno kako je u ratnoj bolnici br. 6. u Beču od tuberkuloze, koja je nastala kao posljedica ranjavanja, umro infanterist 79. regimente Petar Senjan. Za neke osobe u *Matici* nema podataka o godini smrti. Tako je navedeno da je zidar, ali i trubač pukovnije Ivan Ciganović (Virovski konaci, 1270) umro u bolnici u Brčkom, a da je Rudolf Legradi (Virje, 577) nestao. Pričuvni trubač Mihael Brodarić (Virje, 473) utopio se u Dnjestru nepoznatog dana i nije pokopan. Stjepan Gaščić, pješak 16. pukovnije stradao je, prema svjedočenjima suboraca, kod Baranze, ali je taj unos u *Matici* prekrizhen te postoji vjerojatnost kako se nakon rata vratio kući.

Zapaža se kako su podatci u *Matici* u posljednje dvije godine sve manjkaviji. Gubitci naših pukovnija postajali su sve više tajni pa su i obitelji obavještavane više o nestalima nego o palima. Na osnovu odlikovanja često se zaključivalo da su njihovi nosioci izgubili život. Mnogi su pali u rusko zarobljeništvo. Nadmlinar virovskog paromlina Ivan Eichner javio se 21. travnja 1916. godine iz Astrahana na dalekom ruskom istoku Parnom paromlinu Matije Peršića u Virju gdje je radio do mobilizacije.

U Prvom svjetskom ratu prema iznesenim podacima poginulo je 110 Virovaca i Šemovčana, i to 60 na ruskom, 14 na srpskom, 9 na rumunjskom, a 7 na talijanskom frontu, a najviše ih je poginulo 1916. godine. U bol-

nicama je umrlo 23 Virovaca i Šemovčana.³⁰

Ogroman broj poginulih Virovaca izazvao je u Virju, koje ni u vremenu Vojne krajine nije imalo takvih gubitaka u ljudstvu, nemir i strah. Virovci se bune nastavku rata pa se od poslušnika u tom vremenu sve više pretvaraju u buntovnike. Nalog bana iz 1917. godine da se skinu i posljednje zvono s virovske crkve kako bi se izlili meci, ponukao je Leonarda Fantonia da, uz pomoć drugih, zbaciti zvono sa crkvenog tornja te da ga sakriju u jednom štaglju, odakle je 9. studenog 1918. godine ponovno postavljeno na staro mjesto.

Čim je potpisano primirje oni pljačkaju konjsku bolnicu kraj željezničke stanice u Virju, gdje su liječeni ranjeni i iscrpljeni konji koji su korišteni u ratu.³¹ Jadni konji, rekvirirani još na početku rata dolazili su u ovu bolnicu iscrpljeni, s prostrijelnim ranama, često i s komadima granate u trbuhu ili metkom u nozi, nažuljani, prestrašeni i bolesni. Bolnicu je vodio oficir austro-ugarske vojske vojni veterinar Aleksandar Šarunackoji je nakon rata bio i općinski načelnik. Njegova je obitelj ostala u Virju sve do smrti učiteljice Anke Šarunac koja je doživjela 101 godinu. Život u Virju tijekom rata detaljno je obrađen u posebnom radu Mire Kolar-Dimitrijević još 1991. godine pa je to vjerojatno jedan od prvih radova o Prvom svjetskom ratu koji su nastali još za vrijeme Domovinskog rata.³²

15. Zaključak

Prvi svjetski rat s pravom je proglašen „Velikim“ jer je u ratni sukob uvukao većinu svijeta i odnio 10 milijuna života mladih ljudi. Umiralo se na ratištima od rana i otrova, ali su umirali i ljudi u pozadini ratišta od gladi i bijede. Broj umrlih civila bio je i veći od vojnika na ratištima ako se uzme da je španjolska gripa pokosila ogroman broj ljudskih života od jeseni 1918. do kraja 1919. godine. Snabdijevanje i ratišta i pozadine je tijekom rata zakazalo i to je obu-

30 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Virje za vrijeme Prvog svjetskog rata* // *Virje na razmeđu stoljeća IV*, Virje, 1991., 57.

31 *Izvjestaj virovskog „stražmeštra“ Supeka o pljački konjske bolnice u Virju* // Hrvatski državni arhiv, Narodno vijeće, kut. 17, br. 131 od 12918.

32 KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Virje za vrijeme Prvog svjetskog rata*, 46–63.

Mjesto	Broj registriranih poginulih vojnika
Gola	89
Gotalovo	25
Kalinovac	63
Koprivnica grad (32+9) – 1*	40
Koprivnica - okolna naselja – 2**	36
Koprivnički Ivanec – župa – 3***	87
Novigrad Podravski	82
Virje i Šemovci (101+9)	110
Ukupno	532

Tab. 1. Ustanovljeni broj poginulih iz koprivničke i đurđevačke Podravine u Prvom svjetskom ratu (izradiła: Ružica Medvarić-Bračko).

* Milan Steiner je iskazan na oba popisa za grad Koprivnicu;

** Okolna naselja: Koprivnička Rijeka – Rieka (danas samo Reka), Starigrad, Glogovac, Jagnjedovac, Bakovčice, Herešin;

*** Župa Koprivnički Ivanec: Koprivnički Ivanec (23) i Cenkovec – danas dio Koprivničkog Ivanca (13), Kunovec (25), Botinovec (8), Pustakovec (6), Kunovec Breg (6), Goričko (6).

stavilo ratne akcije, ali još dugo poslije toga države pogođene ratom, nisu se mogle „srediti“ pa se danas smatra da je nepošteni mir, rađen u korist pobjednika, nosio u sebi uzrok Drugog svjetskog rata. Iako Podravina nije bila zahvaćena ratnim akcijama, gubitci njenog stanovništva bili su ogromni. Rijetko koja obitelj nije ostala bez kojeg člana, a bile su to već tada male obitelji jer je već krajem 19. stoljeća završen raspad kućnih zadruga. Kuće najboljih seoskih gospodara ostaju zbog rata bez gospodara, a istovremeno su učestali brzojavi o palima.

Hrvati su tradicionalno poštivali svoje mrtvo i to potvrđuju naša groblja na Dan mrtvih. Tada je zapaljeno tisuće i tisuće svijeća i većina groblja ima mjesto gdje se pale svijeće za one koji leže negdje u tuđini ili im se mjesto ukopa ne zna. Poštovanje mrtvima je nužnost, a to potvrđuje i prijenos velikog spomenika Srpanjskim žrtvama 29. srpnja 1845. godine s Jurjevskog groblja na Mirogoj. Isto se tako štiju svečane grobnice u arkadama u kojima se pokapaju ilirski preporoditelji od 1885. godine. Svoja mjesta u arkadama imaju i vođe Hrvatske seljačke stranke. Štuje se i grob dr.

Ante Starčevića u Šestinama. No, spomenici podignuti stradalima u 20. stoljeću bili su izvanredno podložni utjecaju politike i zato se u svijetu i kod nas zaboravilo na strahovite gubitke koje je naš narod podnio tijekom Prvog svjetskog rata. No, spomenici posvećeni Prvom svjetskom ratu većinom nisu bili duga vijeka. Društvo *Hrvatska žena* podiglo je spomenik palima na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918. godine koji je postojao do 1942. godine kada mu se gubi trag.

U Podravini je između 1925. i 1927. godine podignuto šest spomenika palima u Prvom svjetskom ratu. No i ti su kasnije bili ugroženi i održali su se samo tamo gdje je za to postojalo sjećanje nekih obitelji na pale u Prvom svjetskom ratu. To nikako nisu bili ni Koprivnica ni Đurđevac gdje su srpski radikali izmjestili mnoge obitelji izvan zavičaja, bilo kao činovnike ili na neki drugi način. Mnogo bolje prošli su partizanski spomenici iz vremena Drugog svjetskog rata gdje ih je od 80 stradalo 27, ali su ostali sačuvani i danas im više ne prijete uništenje jer su ljudi shvatili da je i to povijest i svjedočanstvo jednog vremena i sustava. Individualni grobovi, ne samo drveni, već i oni od kovanog željeza, uglavnom su nestali djelovanjem vremena ili ljudskih ruku, a u Koprivnici i uslijed postupka uprave groblja koja je prekapala grobove i prodavala ih novim korisnicima. Upravo ova činjenica ponukala nas je da pokušamo sumirati ono što je još očuvano u vidu spomenika ili popisa sa zaključkom da je ovaj dio Podravine u Prvom svjetskom ratu izgubio više od 530 ljudi u najboljoj životnoj dobi, one koji bi stvarali obitelji i povećali natalitet Podravine.

Samo na Crnom Vrh 1914. godine poginulo je oko 25.000 vojnika, a zarobljeno je oko 4.500. Razvidno je da je smrtnost u Prvom svjetskom ratu bila velika jer vojska nije bila pripremljena za takav rat pa su umirali od metaka, ali i od rovovskog ratovanja, zime, gladi, dizenterije i drugih bolesti i da je Hrvatska u tom ratu platila iznimno visoku cijenu. Nikada nećemo saznati koliko je točno ljudi palo u Prvom svjetskom ratu, no svako i ovaj rad govori o velikom gubitku što će se osjetiti u daljem demografskom razvoju jer su mnoge obitelji ostale bez potomstva (s obzirom na bijelu kugu tj. obitelji s premalo djece, ali i španjolsku gripu koja je silno pogodila stanovništvo Podravine).

Naše spoznaje o poginulima i umrlima tijekom Prvog svjetskog rata vrlo su manjkave i mislim da broj iskaza u statistici možemo udvostručiti. Mnogi su pokopani negdje u tuđini pa je obitelji ostala samo mogućnost sjećanja, a sa smrću roditelja i žene, kasnije i djece, nastupio je potpuni zaborav iako su gotovo u svakom mjestu ljudi ispjevali tužaljke za poginulima. Takve su kazivale Marija Čevis i Jelka Jakupić, obje iz Koprivničkog Ivanca, pa i Mara Matočec, ali i mnoge djevojke čije su pjesme objavljene u Radićevom *Domu*. Bez grobova i zapisa, dakako, nema ni povijesti, a grobovi onih koji su poginuli u Prvom svjetskom ratu i skupni spomenici gotovo da i ne postoje. No, nekako se još u čitavom međuratnom razdoblju osjećala kultura smrti jer nije bilo obitelji koja nije žalila za nekim poginulim u Prvom svjetskom ratu na bojišnici ili pak umro od španjolske gripe, od jeseni 1918. do 1920. godine. Tugovalo se u sjeni domova, kod kuće uz paljenje svijeće i suze siročadi koja su najviše stradala. Pobjednici su izražavali svoju pobjedu i nad mrtvim neprijateljima ne odajući im poštovanje, a vrijeme i mnogobrojni životni problemi oslabili su i memoriju naroda. No, jedna grobnica u spomen palima u Prvom svjetskom ratu na koprivničkom groblju postojala je do vremena Socijalističke Jugoslavije. U prvom naletu bila je pošteđena – naredba Zečevića i Krstulovića u lipnju 1945. godine o preoravanju grobova neprijateljskih vojnika, Nijemaca i ustaša nije ju zahvatila, ali oko 1950. godine grobnica je preuređena u grobnicu posvećenu palim borcima u Drugom svjetskom ratu s crvenom zvijezdom na vrhu. Vrijeme, a i trgovanje grobnim mjestima brzo je mijenjalo koprivničko groblje. Grobna mjesta su počela mijenjati vlasnike, a i grobnice. Prvo su *pali* oni koji su umrli do 1918. godine, osobito ako nisu imali nikoga tko bi plaćao grobna mjesta i održavao grob. Stoga, ni uz najbolju volju ne možemo dati točan broj palih Podravaca u Prvom svjetskom ratu.

S obzirom na veliki broj poginulih Podravaca u 20. stoljeću u Prvom i Drugom svjetskom ratu, pa i u Domovinskom ratu od 1991. do 1995. godine, mislimo da bi Podravina trebala podići jedan zajednički spomenik palima u 20. stoljeću. Iako su ti ratovi imali različite karaktere, kroz njih se spoznalo kako se jedino ratom država može izboriti za sebe. Stradanja tijekom 19. stoljeća obilježena su u Po-

dravini u Molvarskoj crkvi, koja je zapravo katedrala za pale, 1848. godine. Slično je i u Ludbregu koja je spomenik krvi Isusove, a zapravo spomenik palima u seljačkim bunama i ratovima ranijih stoljeća. Dakle, u prošlosti je crkva čuvala spomen na ratna stradanja Podravaca, no s obzirom na današnje vrijeme bilo bi potrebno izgraditi jedan spomenik koji bi čuvao uspomenu na sve pale Podravce u 20. stoljeću.

Summary

Tracing the deceased soldiers during World War I from the Koprivnica and Đurđevac part of the River Drava Basin

The First World War took dozens of millions of lives and twice as many people returned home injured. Even the River Drava Basin, that found itself between the conflicted armies that fought each other to extermination, had a great number of casualties, especially in the villages surrounding the city of Koprivnica. Ružica Medvarić-Bračko collected the information and Mira Kolar Dimitrijević directed this paper within which one is able to understand the difficult demographic consequences that affected the population in the River Drava Basin. More than 530 soldiers were killed on battle fields and as many, or even more, died of the Spanish Influenza. These circumstances significantly affected the demographic structure of the River Drava Basin which was in the following decades furthermore affected by the Second World War and the Croatian War of Independence. The consequences of these conflicts were immigration from other parts of the country and significant reduction of the original River Drava Basin population. Even though the authors of the text did not manage to collect information on casualties from all the villages in the River Drava Basin this paper presents a starting point of their research and a significant contribution in the research on the casualties during the First World War.

Literatura

- BURLEIGH, Michael: *Treći Reich. Nova povijest*, Zatrešić, 2012.
- CIK, Nikola: *Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević u Podravini* // Mira Kolar i Podravina (ur. Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar), Koprivnica, 2013., 129–139.
- CVEKAN, Paškal: *Virje*, Virje, 1976., 73.
- ĆORAK, Željka: *Hermann Bolle* // Biografski leksikon Leksikografskog zavoda 2, Zagreb, 1989., 114.
- DAMJANOVIĆ, Dragan: *Herman Bollé – Mirogoj* // Zagreb – moj grad 45, listopad/studen 2013., 40.
- DOBROVŠAK, Ljiljana: *Fragmenti iz povijesti Židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata* // 1918. u hrvatskoj povijesti (ur. Željko Holjevac), Zagreb, 2012., 427–453.
- GUNDRUM ORIOVČANIN, Fran: *Zdravstvena služba u Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1905.*, Zagreb, 1909.
- HERMAN KAURIĆ, Vijoleta: *Koliko je društava djelovalo u Zagrebu za vrijeme Prvoga svjetskog rata?* // Historijski zbornik LXII/3, 2009., 436–437.
- HUZZJAN, Vladimir: *Oranjenicima i zarobljenicima u Varaždinu 1914. i 1915. te invalidima i ratnom groblju nakon Velikog rata* // Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918. (ur. Stjepan Damjanović), Zagreb – Varaždin, 2014., 161–168.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Briga Hrvatske za gladnu djecu u Prvom svjetskom ratu. Zbrinjavanje glada ugrožene djece Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Istre i Slovenskog primorja*, Slavonski Brod – Zagreb, 2008.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara Matočec*, Koprivnica – Zagreb, 1993.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Virje za vrijeme Prvoga svjetskog rata* // Virje na razmeđu stoljeća IV, Virje, 1991., 46–63.
- KONJOHODIĆ, Mahmud: *Sjećanja u kamen uklesana. Spomenici radničkog pokreta i narodne revolucije u Hrvatskoj*, Zagreb 1960.
- MATOČEC, Mara: *Svome mrtvom drugu* // Seljačka prosvjeta, 1926., 138.
- MEDVARIĆ-BRAČKO, Ružica: *Život i običaji u župi Koprivnički Ivanec*, Koprivnica, 2011.
- PETRIĆ, Hrvoje: „*Sukob sjećanja i simbola*“. O spomeničkoj baštini i sjećanju na svjetske ratove u koprivničkoj Podravini // Podravski zbornik 38/2012 (ur. Robert Ćimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 66–75.
- SMILJANIĆ, Vlatko: *Mara Matočec. Biografija*, Virovitica, 2010.
- STRUGAR, Vladimir; HABEK, Dubravko: *Mortalitet 16. varaždinske pukovnije u Velikom ratu 1914. – 1918.* // Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918. (ur. Stjepan Damjanović), Zagreb – Varaždin, 2014., 99–123.
- ŠVARC, Krešimir: *Od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice* // Koprivnički liječnički zbornik, Koprivnica, 1971., 21–37.
- ŠVARC, Krešimir: *Stopedeset godina židovskog groblja u Koprivnici* // Scientia Podraviana 15, Koprivnica, 2001., 8–9.

Izvori

- *Ilustrovani list*, 1916., 314.
- *Izveštaj Gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba 1913. – 1918.*, Zagreb, 1927.
- *Izveštaj virovskog „stražmeštra“ Supeka o pljački konjske bolnice u Virju* // Hrvatski državni arhiv, Narodno vijeće, kut. 17, br. 131 od 12918.
- *Političko i sudbeno razdijeljenje i repertorij prebivališta kraljevina Hrvatske i Slavonije 1903.*, Zagreb, 1903.
- *Pravila Cecilijanskog društva*, Arhiv Hrvatske, Zagreb, Zemaljska vlada, UO ZV spisi pred., 1.703 (1908.).
- *Prvi ranjenici stigli u Koprivnicu* // Nezavisnost, 44, 26. IX. 1914., 3.
- *Skupljanje doprinosa za obitelji* // Nezavisnost, 49, 31. X. 1914., 2.
- *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije II. 1906 – 1910*, Zagreb, 1917.